

Yeni Dünya Düzenine Doğru

Kâmran İNAN*

Sovyet İmparatorluğu'nun dağılması, komünizmin çökmesiyle dünya dengeleri değişti; Yalta Düzeni son buldu. Başkan Bush'un, Körfez Savaşı sırasında ortaya attığı Yeni Dünya Düzeni henüz şekillenmiş değil.

Başkan Gorbaçov'un Sovyetler Birliğinin başına geçtiği 1985 yılından itibaren Doğu-Batı arasındaki buzlar erimeye başladı. Gorbaçov, Lenin ihtilalini tersine çeviren, kansız bir ihtilal gerçekleştirmeye çalıştı; sonunda -kontrolden çıkan olayların da yardımıyla- başarılı oldu. 1961'de kurulan Berlin Duvarı, 9 Kasım 1989'da, hürriyet rüzgarını arkasına alan insan seline dayanamayarak yıkıldı. Yüzmilyonlarca insan televizyon ekranlarında bu tarihi sahneyi takip etti. Bu duvarın yıkılmasıyla Avrupa'nın bölünmüşlüğü son buluyordu.

Utanç duvarının yıkılmasından sonraki olaylar, bazı Batılıları rahatsız edecek şekil ve süratte gelişti. Almanya'nın birleşmesi ihtimalinden rahatsız olan Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand, Kiev'e giderek Gorbaçov'dan, birleşmeye karşı, teminat istedi. İngiltere Başbakanı Thatcher, Şansölye Kohl'den, birleşme konusunda acele etmemelerini istedi; Başkan Reagan'a başvuruldu. Ancak Almanya, 45 yıllık bir haksızlığa daha fazla dayanmak, bu ta-

rihi fırsatı kaçırmak niyetinde değildi. Ekim 1990 tarihinde Almanya birleşti. Bu suretle Avrupa'nın bölünmesiyle beraber Almanya'nın da bölünmesi son buldu. Artık Doğu Batı ayrımı kalkmış oluyordu. II. Dünya Savaşı sonrası düzenin taşları yerinden oynamaya başlamıştı. Peyk memleketlerdeki Moskova kuklası idareler devrilmeye, yerini çok partili demokratik rejime bırakmaya başladı. Nihayet, 21 Aralık 1991'de Sovyet İmparatorluğu dağıldı. Bu son imparatorluğun dağılmasından, çoğu Türk Devletleri olmak üzere, 15 Devlet doğdu. Sosyalist Blok'un ekonomik işbirliği teşkilatı olan COMECON ile askeri kuruluşu Varşova Paktı ortadan kalktı.

Bu tarihi gelişmeler neticesi, dünyayı çok defa nükleer savaşın eşiğine getiren -Ekim 1962 Küba füze krizi gibi- Doğu-Batı çatışması ve Soğuk Savaş son buldu. 45 yıllık gerginlik ve savaş tehdidinden sonra dünya rahat bir nefes alıyordu. Bu noktaya gelmede, komünizmin iflası kadar NATO ortak savunmasının da büyük rolü olmuştu.

Birbirinden önemli bu değişikliklerin her biri tarih atmıştır. Gelişmelerden fazla etkilenen Fukuyama "Tarihin Sonu" derken, Fransız Alain Minc "Orta Çağa Dönüş" olarak görüyordu. Dünyada "atokizasyon" derecesine varan bir milliyetçilik fırtınası başladı. Azalan

*Politikacı-yazar

genel tehdide mukabil, bölgesel, hatta iç savaş şeklindeki tehditler artmaya başladı. Yıkılan Dünya Düzeni, yerini düzensizlik ve belirsizliğe bırakmıştı. Aradan geçen senelere rağmen ortalık henüz durulmuş, belirsizlik sona ermiş değildir. Dünya, iki kutuplu dengeden; Amerika Birleşik Devletleri eksenli tek kutba düştü; askeri blokların ortadan kalkmasıyla, iki blok dışında, bir denge kutbu olma iddiasıyla Tito-Nehru-Nasır'ın öncülüğünde oluşturulan Bağlantısızlar Hareketi etkisini kaybetmeye, bölgesel güç merkezleri doğmaya başladı.

Bütün bu gelişme ve değişiklikler, adeta, Türk Dünyası için düşünülmüş, ayarlanmıştı. 1683 Viyana dönüşümüzden bu yana ilk defa tarih yüzümüze gülüyor, önümüzde ufuklar açılıyor. Türk Dünyası ile aramızdaki duvarlar yıkılmış, buluşma şartları doğmuştu. Büyük bir heyecan ve bekleme vardı. Tarihçiler gelişmeleri 19. Yüzyıl Avusturya-Macaristan-Osmanlı İmparatorlukları dengesine dönüş olarak görüyordu. Türkiye'nin yıldızı parlıyordu. Ankara şaşkınlık içinde gelişmeleri seyrederken Batı'da kitaplar, makaleler yazıldı. Fransız Milletvekili Baumel'in Le Figaro Gazetesindeki makalesi "Vers Un Nouvel Empire Ottoman-Yeni Bir Osmanlı İmparatorluğu'na Doğru" başlığını taşıyordu. Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar önümüzde açılıyor, heyecan verici manzara doğuyordu. Dış Türkler büyük bir ümit ve bekleme, diğer bazı çevreler ise endişe içindeydi. Türkiye'nin bölgesel güç merkezi olmanın ötesinde bir rol oynaması, Yeni Dünya Düzeni oluşmasında söz sahibi olması bekleniyordu. Ne var ki, dışımızdaki bu tarihi gelişme çizgisi içimizdeki gelişme çizgisi ile kesişmedi. Dışarıda bunlar olur, 300 yıllık rüyanın gerçekleşme şartları oluşurken içerde siyasi istikrarsızlık, zayıf koalisyonlar, siyasi çekişme ve kavgalar dönemi geri geliyordu. Önümüze gelen imkanların heyecan ve şuru yukarı katlarımıza çıkamadı; hatta farların Türk Dünyası üzerine çevrilmiş olmasından rahatsızlık duyanlar oldu. Küçük aynaya alışanlar daha büyük aynanın önüne çıkmaktan korktu.

Hazırlıksız ve isteksiz Ankara, yeni doğan devletleri, bu arada Ermenistan'ı aynı kararlar tanıdı. Oysa ortada Ermenistan Parlamentosunun Türkiye'den toprak talep eden kararı bulunuyordu. Hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmadığını, dengelerin değiştiğini anlamamakta ısrar eden Ankara, kardeş memleketlerle ilişkileri Moskova üzerinden yürütmeye devam etmek gafletini gösterdi. Eylül 1993'te Moskova'ya, Başbakan seviyesinde yapılan talihsiz bir ziyarette, çok daha talihsiz ifadeler kullanıldı. Dünyaya, Rusya ile aynı pencereden baktığımız söylendi; Azerbaycan petrolü -yapılan bir anlaşmaya rağmen- Rusya ile müzakere edildi; daha acısı, Ruslara, "Azerbaycan'a sizinle beraber asker gönderelim" dendi.

Dışişleri Bakanlığı kardeş Cumhuriyetlere tecrübesiz, meslekte başarılı olmamış Büyükelçiler tayin etti. Diğer devlet kuruluşları Ankara'da kullanamadıkları kimseleri buralara "müşavir" olarak gönderdi. Programsız, hazırlıksız ziyaret akını, yerine getirilmeyen vaatler, uygulanmayan sayısız -yalnız Azerbaycan ile doksana yakın belge imzalanmıştır- anlaşmalarla Türkiye görüntüsü zedelendi, bize büyük ümit bağlayanlar hayal kırıklığına uğradı. Yakınlaşma değil, adeta uzaklaşma politikası takip edildi.

Kafkaslarda daha da hazin bir manzara yaşandı. Ermenistan, Yukarı Karabağ'ı iltihak etmekle kalmadı, Azerbaycan'a tecavüz ederek topraklarının beşte birini işgal etti; bir milyon Azeri göçe zorlandı; Türkiye seyirci kaldı. Ankara'dan, tekrarı bile rahatsız edici sesler yükseldi. Ermenistan'a yüzbin ton buğday gönderildi; hava koridoru açık tutuldu. Başkan Elçibey durumu şu acı sözlerle özetledi: "iki helikopter istedim, vermediler", Evet verilmedi. Türkiye'nin hareketsizliğini değerlendiren Moskova, Bakü'de darbe yaparak Elçibey'i uzaklaştırdı, kendi ekibini iktidara getirdi. Azeri Milleti bize kırıldı; haklı idi. Gürcistan baskı altına alınarak Rusya ile askeri anlaşma yapmaya zorlandı. Başlangıçta, "Bağımsız Devletler Topluluğu"na girmeyi reddeden Azerbaycan

ve Gürcistan boyun eğdi, "Topluluk"a girdi. Batı dünyası, Türkiye seyirci kalmıştı. Ankara Kafkaslar'ı gümüş tepsi üzerinde Ruslara iade etti. Bu ciddi ve düşündürücü gelişmeler, Orta Asya'nın kalan ümitlerini de kırdı.

Türkiye, Balkanlarda da etkili olamadı. Bosna-Hersek'teki insanlık dramı karşısında bol ve çoğu boş beyanlar üretildi. Konu, milletlerarası forumlarda yeterince savunulmadı; Türkiye, bir kerre daha, bulaşmak istemiyordu. Hareketsizlik, olayların dışında kalmak politikasında direniyor, bölgesel güç olmak, Yeni Dünya Düzeninde rol almak istemiyordu. Dış dünya, Türkiye ile ilgili ilk değerlendirmelerinde yanıldığını görmekten memnun oluyordu.

Dünya ve çevremizde başdöndürücü gelişme ve değişiklikler olurken Ankara içe dönük kavgalarla çalkalanıyor, siyasi istikrarsızlık had safhaya varıyordu. Diplomaside devamlılık yerini devamsızlığa bırakmıştı. Dışişleri Bakanlığı "staj" yeri olmuştu; üç ayda bir Bakan değişiyordu. Türkiye'nin önündeki ufuklar birer birer kayboluyor, milli menfaat sınırları geriliyor, eski hali muhafaza dahi zorlaşıyordu.

Sergilediğimiz bu tablo dışarıdaki gelişme sürecini aleyhimize çevirdi. ABD Başkanı Clinton, Brüksel NATO Zirvesinden sonra, 17 Ocak 1994'te Moskovaya yaptığı ziyaret sırasında Ruslara, Türk Dünyası üzerinden büyük tavizler verdi. Kendilerinin Monroe Doktrini gibi, Rusya Federasyonunun da bir doktrine hakkı olduğunu beyan etti. Ruslar buna Monrosky Doktrini adını verdi. Başkan Clinton, konuyu biraz daha açarak, Rusya Federasyonunun eski Cumhuriyetler üzerinde gözetme ve iç düzeni sağlama hakkı bulunduğunu ifade ile kendilerinin Granada ve Panama'da yaptıklarını Rusların Gürcistan'da uyguladığını belirtti. Moskova'ya, Türk Dünyası ve eski Cumhuriyetler-Baltık memleketleriyle Ukrayna hariç- bakımından açık çek verilmiş oluyordu. Bundan cesaret alan Başkan Yeltsin, 26 Eylül 1994 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna hitap ederken, eski Cumhuriyetlerde menfaat ve

gözetme hakkı hakları bulunduğunu, Rus kanı bulunan her yere gidebileceklerini söyledi; bağımsız birer devlet olan eski Cumhuriyetler o salonda temsil ediliyordu; söylenenler Birleşmiş Milletler Şartı'na aykırı idi; ancak hiçbir tepki olmadı. Yeltsin, 27-28 Eylül 1994 tarihlerinde Washington'a yaptığı resmi ziyaret sırasında aynı iddiaları tekrar etti. Amerika buna karşı çıkmadı. Bundan dolayı Washington görüşmelerine "Küçük Yalta" ismi verildi. Bu görüşme ve davranışlarda Türkiye güvenlik ve milli menfaatleri, ittifak bağlarımıza rağmen, dikkate alınmamış, hatta bunlardan taviz verilmiştir. Bu noktanın, milletlerarası ilişkiler bakımından değerlendirilmesi, ders çıkarılması gerekir.

Rusya Federasyonu, Batı'dan gördüğü teşviklerle, daha da cesur adımlar attı; bir yeni Askeri Doktrin kabul etti.. Bu doktrin nükleer silahların tek taraflı olarak -ki Sovyetler Birliği 1982'de bundan vazgeçtiğini açıklamıştı- kullanılmasını öngörmektedir. NATO'nun ve Türkiye'nin bu yeni doktrine karşı, en ufak bir tepkisi olmadı. Rusya "Near Abroad-Yakın Sınırötesi" görüşünü ortaya attı. Bu görüş, doğrudan doğruya, Türk Dünyasını ve Türkiye'yi hedef alıyor. Yine Türkiye'den tepki yoktu, NATO'dan tepki yoktu. Rusya, kendisinin tahrik ettiği iç ayaklanmalarla Gürcistan'ı teslim aldı. Askeri İşbirliği Anlaşmasını imzalamak üzere Tiflis'e gelen Yeltsin ve o zamanki Rus Savunma Bakanı Gracev, Gürcistan'da yerleştirilecek 3 tümen Rus birliğinin Türkiye sınırında mevzilenirileceğini beyan etti; mesaj açıktı; Ankara duymazlıktan geldi. Esasen işbirliği içinde bulunduğu Ermenistan'a bir tümen asker ve savaş uçakları yerleştirdi; kime karşı? Türkiye gözlerini yumdu, kulaklarını kapattı. Nihayet Rusya AKKA'yı çiğneyerek Kafkaslarda, bölgeye ve Türkiye'ye yönelik 58. orduyu kurdu. Bu davranış açık bir tehdit oluşturuyordu; Türkiye tepkisiz kaldı, Amerika ve NATO anlayış gösterdi. İttifakın güvenlik teminatı şüphe altına giriyordu.

Bu düşündürücü gelişmelere paralel olarak,

Batı Dünyası, Soğuk Savaşın sona ermesinden itibaren, bizden, gözle görülür şekilde uzaklaşmaya başladı. Batı Avrupa Birliği Savunma Teşkilâtı'na tam üyeliğinde eski Varşova Paktı üyeleri, bu arada Bulgaristan, Romanya önümüze geçti. Hattâ Malta, Güney Kıbrıs Rum İdaresine öncelik verildi. Elli yıl Batı kuruluşları ve 45 yıllık NATO içindeki mevcudiyetimiz ve fedakârlıklarımız unutuldu. Türkiye, Batı Ailesinin dışına itildi, ikinci sınıf memleket muamelesine maruz kaldı. Ankara bu gelişmelerle ilgilenmiyor, Hükümetlere ömür biçmekle uğraşıyordu.

Yeni Dünya Düzeni henüz tam hatlarıyla ortaya çıkmamakla beraber, coğrafyası belirlilik kazanmaya başladı. Batı, Orta ve Doğu Avrupa memleketlerini, NATO ve Avrupa Birliği içine almaya mukabil, Orta Asya, Kafkaslar, kısmen Balkanları Ruslara açık bıraktı. Bu coğrafya Türk Dünyası bakımından rahatsız edicidir. Türkiye'nin önü kapatılmak, dış Türklerle ilişkilerine set çekilmek isteniyor. Tepki göstermekte, Yeni Düzenin oluşmasında söz sahibi olmakta gecikirsek faturası -gelecek bakımından- büyük olur. Bunun için Ankara'da istikrarlı ve güçlü, karar alabilen, Türkiye'nin büyüklüğünü kabul eden bir hükümete ihtiyaç vardır. Dünya bizi beklemiyor.

Gelecek yüzyılda Rusya Federasyonu'nun parçalanması gündemdedir. Batının bütün desteğine rağmen, 89 otonom bölge ve 120 değişik etnik grubu birarada tutmak mümkün görülüyor. Çeçenlerin Savaşı bunun belirti-

sidir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da rejimlerin deprem geçirmesi, demokratik cereyanların kuvvetlenmesi kaçınılmazdır. Afrika Kıtasında, Orta ve Güney Amerika' da ciddi siyasi ve sosyal patlamalar gündeme gelecektir. Balkanlarda sıkıntılar yaşanacak, 80 milyon nüfusu, 2,5 trilyon dolar milli geliri ve 750 milyar dolarlık yıllık ihracatıyla Almanya Avrupa'yı gölgesi altına alacak, rahatsızlıklar baş gösterecektir. Orta Doğu'da barışın alternatifi yoktur; süreç devam edecektir. Türkiye, Orta Doğu için oluşturulmasına çalışılan Yeni Düzen ile de yeterince ilgilenmiyor. Barışın getireceği siyasi, bilhassa ekonomik imkânları değerlendirmek yolunda bir hazırlığı yok.

Yeni Dünya Düzeninin tepeleri, Doğu Yarımküresinde Çin ve Japonya, Batı Yarımküresinde Almanya ve kendisine rağmen Türkiye olacaktır. Amerika global bir güç olmaya devam edecektir. Ekonomik ağırlık merkezi Pasifik Dünyasına kaymaktadır. Gelecek yüzyılın, Pasifik yüzyılı olacağı kanısı yaygındır. Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği'nin Yeni Dünya Düzeninde fazla etkili olması beklenmiyor. Türkiye, siyasi istikrarı sağladığı ve güçlü bir hükümet çıkardığı taktirde, Türk Dünyası ile beraber Yeni Düzeninde etkili, yalnız bölgesinde değil, dünyada bir denge unsuru olabilir; önümüz açıktır. 21. yüzyıl dijital dünyasında güç kaynağı teknoloji olacaktır. Türkiye'nin geleceğini plânlayanların -şayet varsa- büyük görmesi gerekiyor. Her şeyin hareket merkezi içimizde, göstereceğimiz güçtedir.